

Werken met *Lees en Schrijf! Taal op je werk*

Het liefst met een beetje begeleiding

Lees en Schrijf! Taal op je werk is het tweede deel in de multimediale serie *Lees en Schrijf!* De serie is ontwikkeld door Stichting Expertisecentrum ETV.nl. Evenals het eerste deel omvat het tweede deel een televisieserie, een website met oefeningen en een gratis werkboek. Hoewel de serie oorspronkelijk niet bedoeld was als lesmethode, maar als informeel leermiddel voor laaggeletterden, gebruiken veel NT1- en NT2-docenten het materiaal in de lessen. Het onderzoeksbureau NextValue deed in opdracht van Stichting Expertisecentrum ETV.nl een gebruikersonderzoek naar *Lees en Schrijf! Taal op je werk*.

SANDER SMIT/NEXTVALUE ONDERZOEK EN ADVIES / MET MEDEWERKING VAN THOMAS BERSEE

De beide delen van de *Lees en Schrijf!*-serie zijn ontwikkeld voor Nederlandssprekende laaggeletterden op lees- en schrijfniveau A2. Ze kunnen hiermee zelfstandig thuis oefenen. De opzet is om de doelgroep bewust te maken van de eigen lees- en schrijfproblemen en van de mogelijkheden daar iets aan te doen. Ook wil de serie het taboe rond laaggeletterdheid doorbreken en laaggeletterden stimuleren zich aan te melden voor een cursus bij een ROC. Uit eerder onderzoek (CINOP 2007, 2008) blijkt dat materiaal van de *Lees en Schrijf!*-serie ook in cursussen wordt gebruikt.

In het onderzoek *Ik wil nou eens een keer zelfstandiger worden!* hebben we individueel en in groepsverband gesproken met 34 laaggeletterden die met *Lees en Schrijf! Taal op je werk* werken.¹ Het

betrof laaggeletterden die geheel zelfstandig met het materiaal werken en laaggeletterden die het materiaal in de context van een cursus gebruiken. Ook zijn er interviews gehouden met veertien docenten, onder wie een aantal NT2-docenten.

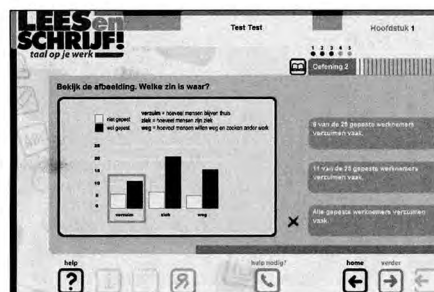
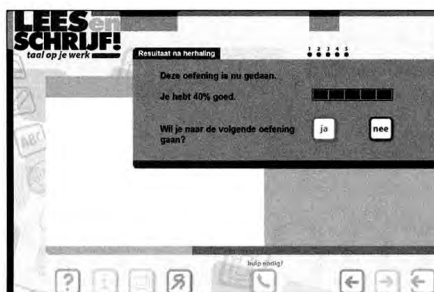
Gebruik als leermiddel

Uit de gesprekken is allereerst gebleken dat laaggeletterden die met *Lees en Schrijf! Taal op je werk* werken, het materiaal vrijwel altijd als een echt leermiddel gebruiken. Dit geldt niet alleen voor laaggeletterden die een NT1- of NT2-cursus volgen, maar ook voor zelfstandige gebruikers. Sommige zelfstandige gebruikers beschouwen de serie zelfs als een alternatief voor een cursus bij een onderwijsinstelling. Zij hopen met de *Lees en Schrijf!*-serie,

zonder naar een cursus te hoeven, hun lees- en schrijfvaardigheden te verbeteren.

'Ik zat er al een hele tijd mee om die stap naar een cursus te maken [...] misschien helpt het zo van dat ik dan helemaal geen cursus meer nodig heb dan.'
– Zelfstandig leerder, 40 jaar

'Mijn doel is beter Nederlands spreken en lezen en schrijven. Ja ik wil mij eigenlijk gewoon beter leren redden met alles wat ik op mijn pad tegenkom. Dan is Lees en Schrijf! een ideaal lesprogramma.'
– Zelfstandig leerster, 44 jaar

Docenten selecteren 'oefeningen op maat' uit het materiaal of bieden het als extra oefenmateriaal aan. De *Lees en Schrijf!*-serie is zo voor een aantal van de geïnterviewde docenten een welkome aanvulling op de bestaande materialen.

'Het is niet een methode [...] maar het is voor mensen wel heel leuk om er thuis, of op school, zelf extra mee te oefenen.'
– Docente NT2, MBO-1

'Specifiek voor NT1 is er heel weinig. [...] Het is dan toch een beetje wat je uitwisselt met collega's [...] Je gebruikt eigenlijk van alles.'
– Docente NT1/NT2

'Bestaand materiaal is te directief. [...] Hier kan ik toch hapsnap uit halen.'
– Docente NT1

Positief gebruikersoordeel

Het algemene oordeel over *Lees en Schrijf! Taal op je werk* is overwegend positief. Vrijwel alle laaggeletterden die wij gesproken hebben, leren het liefst iets nieuws door in hun eigen tempo te werken. Ook zeggen zij het liefst eenvoudig en bij de basis van een onderwerp te beginnen, en eerst te willen kijken naar een voorbeeld waarbij de basiskennis en/of -vaardigheden wor-

den toegepast. *Lees en Schrijf! Taal op je werk* biedt hier volgens de meeste van de leerders voldoende mogelijkheid toe. Ook merken enkele van de leerders op dat de stof praktisch toepasbaar is, inhoudelijk aansluit bij hun belevingswereld, en op een leuke en eigentijdse manier gebracht wordt. Een echt boek bij het materiaal geeft volgens enkele van de leerders bovendien het gevoel dat ze serieus worden genomen.

De meeste laaggeletterden die wij hebben gesproken hebben een voorkeur voor het oefenen met de internetoefeningen. Dit komt volgens hen door de directe feedback die zij bij deze oefeningen krijgen. Het is meteen duidelijk of een antwoord goed of fout is. Bovendien zegt ongeveer de helft van deze leerders zich met de internetoefeningen beter te kunnen concentreren en het oefenen hiermee langer vol te houden dan met het werkboek. De meeste van de leerders die veel met de internetoefeningen werken vinden het wel jammer dat de website bij een fout niet laat zien wat het goede antwoord is, en welke uitleg daarachter steekt. Enkele docenten geven aan dat het belangrijk is die uitleg alsnog te geven.

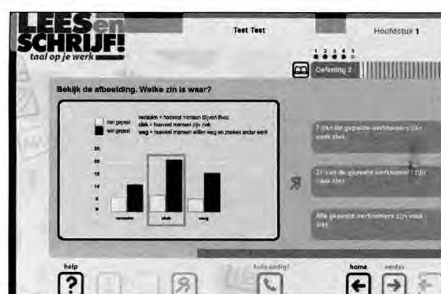
'De kans dat er één fout is, is gewoon heel groot. En je kunt het nergens opzoeken. Fout is fout, je weet niet waarom.'
– Cursist, 51 jaar

'Sommigen willen ook weten waarom iets fout is, anders wordt het ook een beetje gokken. Ik vind het zelf ook wel belangrijk dat ze kunnen zien wat er niet goed aan is. Vooral ook mensen die tegen niveau B1 of rond B1 zitten willen dat graag weten.'
– Docente NT1/NT2

De televisieserie - waarbij in iedere aflevering een laaggeletterde wordt gevolgd die met succes zijn of haar lees- en schrijfvaardigheden heeft verbeterd - is door de meeste laaggeletterden die wij hebben gesproken slechts een enkele keer bekeken. Ook de meeste docenten besteden weinig aandacht aan de televisieserie. De laaggeletterden willen vooral veel oefeningen maken.

Begeleiding en verdieping

Door de diversiteit van de gebruikersgroep van *Lees en Schrijf! Taal op je werk* zijn er verschillende opvattingen over het niveau van het materiaal. Het niveau sluit goed aan bij de groep waarvoor het materiaal bedoeld is, de NT1-leerders op lees- en schrijfniveau A2. Deze groep kan over het algemeen goed zelfstandig met het materiaal werken. Leerders onder niveau A2 hebben echter vaak behoefte aan extra aandacht, uitleg en herhalingen. Zij kunnen meestal alleen goed met het materiaal werken als er sprake is van enige begeleiding. Dit geldt ook voor Nederlandssprekende allochtonen die het materiaal gebruiken. Zij hebben

veelal een beperktere woordenschat dan de NT1-leerders en er is in het materiaal geen aandacht voor typische NT2-problematiek zoals het gebruik van lidwoorden. Hoewel deze groepen leerders vaak wel begeleiding krijgen wanneer zij in cursussen met het materiaal werken, gebeurt dit niet altijd, zoals uit onderstaande uitspraken van cursisten blijkt. Ook huiswerk is voor deze groepen vaker een probleem.

'Het is goed om thuis mee te werken als je het maar kan laten nakijken op school.'
– Cursist, 44 jaar

'Ik kan dat thuis allemaal niet doen. Want als ik fouten maak en ik zit daar dan sla ik dicht. [...] Dan ga ik twijfelen en kap ik ermee.'
– Cursist, 72 jaar

'Als ik het thuis zou meenemen dan zou ik het niet eens doen. Dan weet ik het niet meer wat ik moet doen. Dan klap ik helemaal dicht.'
– Cursiste, 57 jaar

'De juf kijkt het werkboek niet na. Dat vind ik jammer, ik wil het wel.'
– Cursiste, 59 jaar

'Ik denk dat het in feite niet echt lukt zonder begeleiding. [...] in ieder geval "het wordt nagekeken" en "ik word er op afgerekend".'
– Docente NT1

Voor de meeste leerders op een niveau boven A2 geldt dat zij juist meer uitgedaagd willen worden. Zij hebben vaak behoefte aan inhoudelijke aanvullingen, moeilijkere oefeningen en verdieping bij het materiaal. Krijgen zij dit niet dan kunnen ze gedemotiveerd raken. Voor deze groep is het daarom belangrijk dat docenten het materiaal gebruiken in combinatie met ander oefenmateriaal.

'Wij geven dit programma altijd als extra, maar ik denk: dan moet je er op een gegeven moment een lesprogramma bij hebben waar ze gewoon nog wat meer uitdaging krijgen.'
– Docente NT2, MBO-1

'Ik heb wel eens een gedeelte dat ik eruit haal, en dat ik daar weer oefeningen bij zoek. Dus dat je dan zelf de verdieping aanbrengt.'
– Docente NT1/NT2

Stap naar cursus

Wat betreft de effecten verwachten wij dat *Lees en Schrijf! Taal op je werk* (en de serie als geheel) beperkt bijdraagt aan

de oorspronkelijke doelstellingen: bewustwording, activering en taboedoorbreking. De laaggeletterden in het onderzoek die zelfstandig met *Lees en Schrijf! Taal op je werk* aan de slag zijn gegaan, geven aan dat zij zich al langere tijd bewust zijn van hun lees- en schrijfbependingen. Ook wisten zij al dat het voor hen belangrijk is hier iets aan te doen. Zij voelen zich echter, door psychosociale of situationele barrières, zoals schaamte of een (ervaren) gebrek aan tijd en geld, belemmerd om naar school te gaan. De *Lees en Schrijf*-serie lijkt deze barrières niet weg te nemen.

'We krijgen ook wel wat mensen binnen via ETV, die dat programma gezien hebben, maar nog heel weinig. De meeste mensen komen toch via vrienden, werk of andere kanalen.'
– Docente NT1/NT2

Ook zeggen de meeste laaggeletterden door de serie niet meer te zijn gaan spreken over hun lees- en schrijfproblemen. De angst om deze stap, vaak na jaren van zwijgen, te maken, is en blijft daarvoor te groot. Een aantal leerders dat in een cursus de lees- en schrijfvaardigheden flink heeft weten te verbeteren zegt dit nu echter wel te doen. De helft van de geïnterviewde cursisten en de meeste docenten denken verder dat het voor de toeleiding naar een cursus belangrijk is meer te laten zien hoe het er concreet in cursussen aan toe gaat en wat de kosten zijn. Ook ver-

wachten zij dat persoonlijke begeleiding en motivatie vanuit de directe omgeving het belangrijkste is om laaggeletterden over de streep te trekken om een cursus te gaan volgen. Enkele docenten denken wel dat de serie en de media-uitingen daaromheen zullen bijdragen aan aandacht voor de problematiek en zo aan de algemene bewustwording en taboedoorbreking. Bovendien kunnen we stellen dat laaggeletterden die zelfstandig met het materiaal aan de slag gaan, door het materiaal geactiveerd zijn. Ook zien we dat het materiaal de meeste leerders stimuleert en motiveert. Het positieve effect van de serie op taboedoorbreking en activering is dus misschien moeilijk aantoonbaar, maar dit betekent niet dat het er helemaal niet is.

Vaardigheden

En wat zijn de effecten van het materiaal als 'leermateriaal'? Het is moeilijk precies vast te stellen hoe groot het effect van *Lees en Schrijf! Taal op je werk* op de lees- en schrijfvaardigheden is. Toch verwachten we dat het werken met de serie een positief effect heeft op de schriftelijke taalvaardigheden van de laaggeletterden. Vormgeving, onderwerpen en format werken volgens de meeste respondenten activerend en motiverend, en helpen hen om zich te concentreren. We mogen aannemen dat dit hoe dan ook bijdraagt aan het leerproces. Ook geven enkele zelfstandige leerders aan hun lees- en schrijfvaardigheden daadwerkelijk met het materiaal

te verbeteren en praktische vaardigheden op te doen.

'Mij viel het op dat je sommige dingen door dit materiaal veel makkelijker oppikt en ook onthoudt.'

– Cursist, huismeester, 51 jaar

'Ik lees nu heel veel voor aan de kinderen, en ja dat gaat wel redelijk nu.'

– Zelfstandig leerder, 40 jaar

'Het is ook wel voor een klein beetje algemene kennis. Dan weet je ongeveer oh die werkt zo en die gaat zo en die gaat zo.'

– Cursist, 52 jaar

Tot slot

Hoewel oorspronkelijk niet bedoeld als lesmethode gaat er een stimulerende werking uit van het gebruik van *Lees en Schrijf!*-materiaal in het onderwijs en kan het goed als (extra) oefenmateriaal worden gebruikt. Docenten moeten er wel goed op letten dat het niveau aansluit bij dat van de leerder. Voor het gros van de laaggeletterden is feedback en persoonlijke aandacht of aanvulling en verdieping bij het *Lees en Schrijf!*-materiaal wenselijk.

Ondertussen werkt ETV.nl aan een serie *Lees en Schrijf! Taal dichtbij* die laat

zien hoe het er in alfabetiseringslessen aan toegaat en voert Stichting Expertisecentrum ETV.nl een pilot uit waarbij gebruikers van www.leesenschrijf.nl op afstand meer begeleiding en coaching kunnen krijgen. De eerste ervaringen met de pilot zijn positief. Nieuwe *Lees en Schrijf!*-afleveringen zijn in de maak voor *Lees en schrijf! Voetbal* en *Lees en Schrijf! Het leesplankje* en begin april 2010 is materiaal beschikbaar om ook aan digitale vaardigheden te werken met *Klik & Tik. Het internet op*.

Literatuur

- Heutz, P. (2008). *Monitor Lees en Schrijf!* 's-Hertogenbosch: CINOP.
- Neuvel, J. (2007). *Monitor Lees en Schrijf!* 's-Hertogenbosch: CINOP.
- Smit, S. & T. Bersee (2009). *Ik wil nou eens een keer zelfstandiger worden! Een kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van laaggeletterden en docenten met het multimedialprogramma Lees en Schrijf! Taal op je werk*. Rotterdam: NextValue onderzoek en advies.

¹ Vrijwel alle respondenten hebben zowel met het eerste als met het tweede deel uit de serie gewerkt. Hoewel de vragen in de interviews zich grotendeels specifiek richtten op de inhoud van en het werken met *Lees en Schrijf! Taal op je werk* (het tweede deel), hebben we ook in algemene zin over de *Lees en Schrijf!*-aanpak gesproken. Een deel van de bevindingen in dit onderzoek heeft daarom ook betrekking op het eerste deel uit de serie. We spreken in dat geval van de *Lees en Schrijf!*-serie.